

A 19. SZÁZAD SZÍNEI

FALFESTMÉNYEK A MAGYAR NEMZETI MÚZEUMBAN

Bóna István

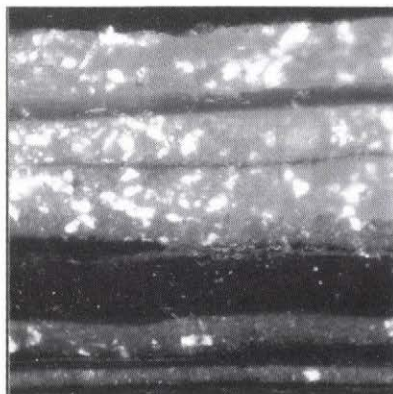
A restaurálás története 1997-re nyúlik vissza, amikor dr. Morgós András közreműködésre kért egy átfogó restaurátori kutatásban, mely a helyreállítás szakszerű megtervezését készítette elő a Magyar Nemzeti Múzeumban. A közel egy évig tartó munkára igyekeztünk felkérni a legilletékesebb szakembereket. A kutatás, művészettörténeti és építéstörténeti vizsgálódásokon túl, kiterjedt a helyszíni feltárásokra, próbákra, mikroszkópos vizsgálatokra, műszeres fizikai vizsgálatokra, és természetesen az akkori állapotok dokumentálására. A munka eredménye egy kétkötetes dokumentum lett, ami első pillantásra soknak tűnhet, de természetesen csak töredékét tartalmazza annak az információ-mennyiségnek, melyet szükségesnek tartottunk volna.¹

Vizsgálódásaink kiterjedtek az alagsor, a földszint és az emelet festésén kívül a homlokzat színezésére is. Megpróbáltuk rekonstruálni az épület megjelenését a különböző korokban. Eredményeink egy részét figyelembe vették a helyreállításkor, másokat nem (nem használták fel például a külső homlokzatról való megfigyeléseinket). Megbizonyosodtunk arról, hogy a falfestmények freskó-technikával készültek. Általában elmondható, hogy Pollack a mainál díszesebb, színesebb, elegánsabb épületről álmodott, a jelenleginél lényegesen több képzőművészeti alkotással díszítve. A későbbi korok azonban az amúgyis szerényebbre alakult épületet is folyamatosan "visszaklasszicizálták", azaz elszegényítették. Ezt a folyamatot szerettük volna megfordítani. Javaslatot tettünk a feladatok szakmánkénti felosztására, az alkalmazandó anyagokra, technikákra. Ezek jelentős része megvalósult ugyan, de az általunk javasoltnál több helyen folytak "iparos jellegű" javítások, restaurálás helyett.

A főlépcsőház "eredeti színezését" a kutatás fázisában nem sikerült meghatározni, ezért nyitva kellett hagynunk a teljes visszaállítás lehetőségét. A vágyaink szintjén kitűzött cél a freskókkal egykorú ornamentika helyreállítása volt, a kutatás tapasztalatai azonban nem voltak biztatóak.

(*Díszlépcsőház*) A díszlépcsőház a múzeum művészileg legjelentősebb tere, egyben a magyar eklektikus művészet egyik legkorábbi jelentős műve. Fő ékességeit Lotz Károly és Than Mór freskói jelentik. Jelen esetben szándékosan használom a freskó szót, noha - főleg ebben a korban,- okosabb falképről beszélni. Az eklektikus művészek ritkán használták a freskó-technikát. Lotzról például még tanítványai is úgy tudták, hogy életében soha nem festett valódi freskót. Ezt a Képzőművészeti Főiskola restaurátor szakán is így tanították. Ez annál inkább érdekes, mert a főiskola (ma egyetem) rektori lépcsőjén lévő Lotz képek is valódi freskó-technikával készültek. Pár éve meggyőződhattünk arról is, hogy az Andrassy út és Bajza utca sarkán lévő palota homlokzatán ugyancsak freskó-technikával festett Lotz. Érdekes, hogy ő maga beszámol arról, növendékként megnyit kínlódott ezzel a technikával (Ybl, E. 1981.), és az is ismeretes, hogy mesterének, Rahlinak a freskóit (al fresco!), esetenként Than és Lotz festette (Ybl, E. i.m.). Mire tehát hazajött bécsi tanulmányai után a két barát, a freskófestés technikáját már magas fokon művelték! Hogy ezt később elhagyták, annak okait itt nem vizsgálhatjuk.

A díszlépcsőház belső terét már jóval Pollack halála után, Zofahl Gusztáv tervei alapján (KÖZTI 1985.) alakították ki eklektikus stílusban. A mennyezet neoreneszánsz famennyezetet utánoz. Zofahl ismerte Lotz freskóterveit, a festőkkel konzultálva alakította ki az építészeti részleteket. Lotz a már teljesen elkészült, stukkókkal és "szobafestéssel" díszített mennyezeten kezdte meg a munkát 1874-ben, és még abban az évben be is fejezte. Az oldalfalon körbefutó fríz freskói további két év múlva készültek el, a hozzájuk tartozó stukkókkal és díszítőfestésekkel együtt. Utóbbiakat, pontosabban a fríz fölötti "főlapok" festését a munkát átvevő bizottság kifogásolta, mint a festmények hatását rontó, és hangsúlyozottan "nem

6.1..*Díszlépcsőház. A képeretek aranyozásából vett minta mikroszkópos fotója. Jól láthatók a számtalan átalakítás rétegei. (Kriston László preparátuma)*
Main staircase. Microscopic photo of the sample taken from the gilding of the frames of the paintings. Layers of the multiple alterations can be seen well. (Sample made by László Kriston.)

6.2..*A díszterem enyves festésű ornamentikájának részlete*
A part of the ornamentics of the main hall

Than és Lotz tervezők nyomán készült" díszítést. Megváltoztatását javasolták. A freskók festésekor, és elkészültük után, szinte folyamatosan épületszobrászok és festők dolgoztak a lépcsőházban 1874-79 között (Lechner, J. 1927.). Alig egy évszázad alatt a díszlépcsőház festését jól dokumentálhatóan többször átalakították, a festményekhez is legalább háromszor hozzányúltak.

A restauráláskor az is kiderült, hogy több dokumentálatlan beavatkozás is történt. Ez jelentősen megnehezítette az egyes színek és díszítőmotívumok összetartozásának megítélését, az egyes periódusok hiteles rekonstrukcióját. Ráadásul minden megújítás a korábbi festés lekaparásával, lemosásával kezdődött, így nem remélhettük, hogy a legrégebbi periódust valaha is tökéletesen rekonstruálhatjuk.

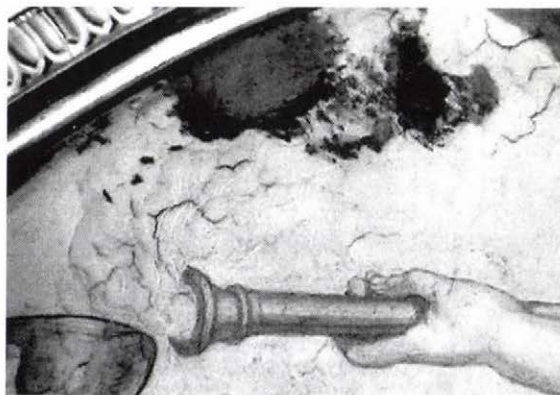
(*Kupolacsarnok*) A fő terek közül a kupolacsarnok volt a legepechesebb. Ezt ugyanis még Pollack idejében fejezték be, gazdag, színes díszítése is valószínűleg az ő koncepciója volt. Sajnos azonban Lechner Jenő az 1920-as években a gazdag klasszicista festést eklektikusnak gondolta, ezért pusztulásra ítélte, azért, hogy a tér "visszakapja" az "eredeti pollacki klasszicista" jelleget. Ez a "visszaklassziczálás" olyan jól sikerült, hogy bizonyos részeket ma már nem is tudunk megfejteni, a teljes helyreállítás reménytelennek bizonyult. A kupola alatti fríz és a szupraportok festése maradt csak fenn napjainkra, mutatva mennyire színvonalas is lehetett a kupola eredeti pollacki díszítése. A körbefutó frízen az akkori Magyarország összes megyecímere látható, akantuszleveles, stukkót imitáló ornamentikába foglalva. Utóbbit ma is eredeti állapotában láthatjuk, a címerek többségét viszont a hatvanas években átfestették. Fontos megjegyezni, hogy a frízen enyves festésű ornamentika van, ami köztudomásúlag igen hamar teljesen tönkremegy! A kupola kazettáiban eredetileg gazdag, aranyozott, tengelyesen szimmetrikus minta volt, amit

teljesen lemostak, amikor a ma látható gipszrozetttákat feltették.

(*Díszterem*) A Díszterem, mely valamikor az országgyűlés felsőházának adott otthont, sok változáson esett át. Mennyezetét azonban jól megkímélték. Ez is enyves festés, szintén kiemelkedő szakmai-esztétikai színvonalon: ezek az ornamentikák bizonyos szempontból a legnagyobb értékeink közé tartoznak. A közelmúlt díszítőfestéseit ugyanis többnyire nem tartották anyagában megőrzendő alkotásoknak, csak a tervek,

6.3. Magyar Nemzeti Múzeum, díszlépcsőház, mennyezet. A digitális infra felvételen jól látható a belövés javítása. A retusok sötét foltként jelentkeznek. Hungarian National Museum, main staircase, ceiling. Mending of the tank shot can be seen well on the digitalized infra photo. Retouchings seen as dark patches.

a mintának tulajdonítottak értéket. Erről maguk a tervezők és díszítőfestők is hasonlóan gondolkodhattak, hisz a művek többsége nem készült időtálló anyagokkal és technikával. Ennek következtében 19. századi épületeinket felújításaik alkalmából többnyire újrafestették. Ez nem okozott túl nagy problémákat a második világháborúig, azóta azonban egyre fogy a díszítőfestő

utánpótlás. Így azután mára gyakorlatilag alig maradt eredeti, múlt századi díszítőfestésünk. Ami viszont ránk maradt, azt tanúsítja, hogy a szakma akkoriban számunkra elképzelhetetlenül magas színvonalon állt.

RESTAURÁLÁS, REKONSTRUKCIÓ

2001-ben kezdhettünk hozzá a munkához. A ránk bízott feladatok a következők voltak: 1. A díszlépcsőház freskóiból a ránk kiosztott részek restaurálása. 2. A díszlépcsőházban talált eredeti ornamentika-töredékek restaurálása. 3. A kupolacsarnokban megmaradt eredeti festés restaurálása. 4. A kijelölt felületek restaurálása a díszteremben. 5. A hangszertár mennyezetén lévő ornamentika restaurátori kutatása.

Az általunk kitűzött célok a következők voltak: 1. Körültekintő vizsgálatokkal a lehető legalaposabban megismerni a műveket. 2. Minél enyhébb beavatkozásokkal érni el a lehető legjobb eredményt. 3. A korábbi restaurálásokat púderszerű, befulladt, vagy éppen erőteljes olaj-kiegészítéseit lecserélni visszafogottabb, lazúros akvarell retusokra. 4. Az 1956-os belövés okozta károsodások újbóli helyreállítása. Ez a rész a forradalom utáni restaurálás óta újabb, a korábbiaktól eltérő károsodásokat szenvedett.

(*Vizsgálatok*) Az állványok átvétele után UV, UV lumineszcens, infra, monokróm szűrős és teljes körű digitális infravörös vizsgálatok készültek. Sajnos nem volt mód az összes technikával teljes körű vizsgálatokat végezni, így komoly információvesztéssel könyvelhetünk el. A digitális infra vizsgálatok nagyon hasznos és értékes információkat nyújtottak a korábbi retusokról. Az infra reflektogramok akkor igazán értékesek, ha részletfotókból mozaikképeket állítunk össze. Ez azonban sem időben, sem technikailag nem fért bele a programba. Így meg kellett elégednünk a képek tanulmányozásával, CD-re írásával, és egy

6.4. Than Mór: Hazaszeretet.
Normál és lumineszcens felvétel.
A lumineszcens felvételen láthatóak a retusok, az aranyozás javítása, és egy erősen lumineszkáló lakkréteg a piros köpenyen

Mór Than: Patriotism
Photo in normal and UV-luminescent radiation. Retouchings, mending of the gilding and a highly luminescent varnish layer on the red mantle can be seen on the luminescent photo.

részének kinyomtatásával. Az UV-lumineszcens vizsgálatok szinte minden utólagos beavatkozást kimutattak és dokumentáltak, elemezhetővé tették a különböző átfestési periódusokat. A képek digitális feljavítása még több információt adott. Itt is elmondható, hogy a teljes felület feldolgozása időben semmiképpen nem fért bele a programba, anyagilag sem volt tervezhető.

A többi felsorolt vizsgálat hasonlóan érdekes volt, de megakadt a próbák szintjén. Még nem tartunk ott, hogy egy művet a korszerű nemzetközi elvárásoknak megfelelően kutathassunk és dokumentálhassunk. Mi ennek az oka?

Ma a restaurálással kapcsolatban két alapvető követelményt támasztanak hazánkban: legyen olcsó és gyorsan legyen kész. A kutatást szükségtelen úri huncutságnak tekinti a legtöbb megrendelő és a vállalkozói világ, ami sok "fölösleges" időbe és pénzbe kerül, tehát nem hajlandó azt megfinanszírozni. A humán kutatók sem jöttek még rá, hogy a restaurálásokkal kapcsolatos vizsgálatok éppen nekik szolgáltatják a legtöbb hasznos adatot. Igaz, ha tudnák, akkor sem oldhatnák meg a dolog anyagi részét. A gazdálkodók és egyes hivatalnokok nem látnak többet a restaurátorban, mint kivitelezőt, tevékenységét a javító-szolgáltató tevékenységek körébe sorolják. A restaurálás szakszerűségével és minőségével kapcsolatban nincsen semmiféle elvárás. A külvilág csak annyit hajlandó észrevenni, hogy a restaurátor drágán és lassan dolgozik, és munkája nyomán a mű nem lesz "szépen felújítva".

6.5. Than Mór: IV. Béla visszatérése (A Nemzeti Múzeum főlépcsőházának déli frizén). Az 56-os forradalom után tankbelövést szenvedett freskó feltárás közben
Mór Than: Return of Béla the 4th On the southern frieze of the main staircase of the Hungarian National Museum. The fresco wich has suffered tank shot after the revolution in 1956 during uncovering.

(A főlépcsőház freskói) A freskókat restaurátori szempontból legalább három különböző csoportra kell osztanunk.

Legegyszerűbbnek talán a mennyezet tűnhet. Itt Lotz nemcsak művészileg, hanem szakmailag is kitűnő munkát végzett. A freskók, a vékonyan felhordott árnyékszíneket leszámítva, jó állapotúak. Szekcióban csak néhány részlet készült, melyeket freskóban gyakorlatilag lehetetlen lett volna megoldani: ilyen a hárfa, vagy a két trónszék a "Művészetek" és "Tudományok" kép közepén. Valamivel komplikáltabbak voltak az oldalfalak Than Mór-képei. Erőteljesebb károsodásaik miatt több belefestés volt rajtuk. A legnagyobb gondot a déli falfríz okozta, ahol a freskó falát 1956-ban tankbelövés érte. A lövedék a IV. Béla jelenetnél csapódott be, elroncsolva és benyomva a közel egy méter vastag falat. A "púp" ma is megvan, a kép alsó fele pedig véglegesen megsemmisült.

A belövéstől több méterre is elvált a freskóvakolat a faltól. Ráadásul a robbanás tönkretrethette a tetőszerkezetet is, ami, november lévén, biztosan nem volt előnyös. Közel tíz méteres szakaszon felülről történt beázás nyomait fedeztük fel a freskókon. A forradalom után a károkat helyreállító restaurátorok beszámoltak arról, hogy a freskók erősen át vannak dolgozva olajfestékkel. Mivel ezt igazolni tudjuk, fel kell tennünk, hogy ezt a falat már a belövés előtt is komoly károk érthették, ezeket javíthatták korábban, mindennemű dokumentáció nélkül.

(Tisztítás, feltárás) A szennyeződés nagy része eltávolítható volt Wishab szivaccsal. Az átfestések erre meg sem mozdultak. Jó esetben lemoshatók voltak vízzel. Néha azonban diammonium-citrátra is szükség volt az eltávolításukhoz. Jellegzetesen hazai probléma, hogy a restaurátorok nem szeretnek megállni tisztításkor azon a szinten, amikor a képek már nagyon szépek, teljesen épek, de még van "rajtuk" egy enyhe koszréteg. Ez a szennyeződés gyakran már a festékréteg belsejében van, ahova a porózus szerkezet miatt a finom szennyeződés-szemcsék diffundálhatnak. Ha tovább tisztítunk, elkerülhetetlen a festékréteg sérülése, hisz a szennyeződés csak az őt beágyazó festékkel együtt távolítható el. Ezt, mint természetes jelenséget, a magyar műemlékvédelemben vállalni szokták. Magam igyekszem küzdeni ez ellen a szemlélet ellen, mivel az elérhető "eredmény" tapasztalataim szerint nem áll arányban a kockázatokkal, és amúgyis ellentétes a műtárgyvédelem alapvető elveivel. Az ezzel szemben megnyilvánuló "esztétikai alapú" érvrendszert veszélyesnek tartom, a felülvizsgálatát pedig szükségesnek a hazai gyakorlat modernizálása, és a kulturális örökség szakszerű védelme érdekében.

Különösen sok gondot okozott a tisztítás-feltárás az említett belövés helyén. Ezt ugyanis a minket megelőző kollégák többek között úgy próbálták javítani, hogy a roncsolt, olajjal átfestett felületet fixálási céllal bekenték

6.6. Than Mór: Mátyás király tudósai körében. A bal oldalon sárgán lumineszkál a lakkréteg. A jobb oldali sötétebb felületek nincsenek lakkozva.
Mór Than: King Mathias among his scholars. On the left there is yellow varnish luminescence. On the right there is no varnish on the dark surfaces.

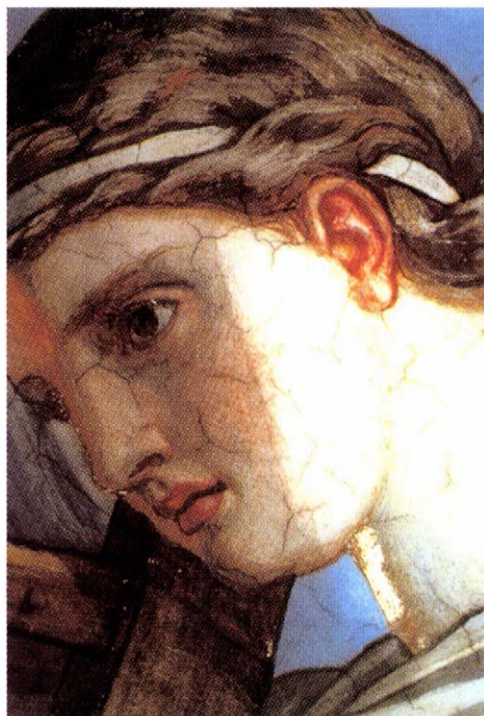
AW2 poli(ciklohexanon) - ma inkább képlakkozáshoz használt, - ketongyantával (akkoriban ez volt talán a legkorszerűbb és széles körben használt fixatív). Ez mára, úgy tűnik, több kárt okozott, mint amennyi hasznot hajtott. A falat úgy vonták be egy vízzáró réteggel, hogy az valószínűleg akkor még valamennyire nedves volt. Ez később felhólyagzásokra, pergésekre vezetett. A lakk leoldására próbákat végeztünk különböző oldószerekkel, melyeket Arbocell és bentonit

keverékéből álló pakolás segítségével raktunk fel. A kipróbált oldószerek gyakorlatilag mind hatásosak voltak, azonban erős kilúgozódást, elfehéredést okoztak. Ez már gyanúra adott okot a tekintetben, hogy a felső lakk alatt még valami másnak, nehezen oldható fixatívnak is kell lennie! Az egyetlen oldószer, mely nem okozott fehéredést, a dimetil-szulfoxid volt, ráadásul ez még a retusok egy részét is eltávolította.

A lakk eltávolítása után rengeteg átfestés tűnt fel, melyeket a vastag, elsötétedett AW2 lakk alatt nem lehetett érzékelni, sok részt, főleg az eget, egy zavaró, feketés-barna réteg borította. Ennek elemzésére "természetesen" sem idő, sem mód nem volt, tehát tovább próbálkoztunk. A maradék retusok, kiegészítések nagy részét dimetil-formamiddal el lehetett távolítani. Itt azonban már óvatosabban jártunk el, mert azokon a helyeken, ahol biztosak voltunk benne, hogy a későbbi festés alatt nincs eredeti, meghagytuk a kiegészítéseket.

A barna réteg legvalószínűbben egy olajjal történt beitatás, "fixálás" következménye. Ezt a hosszú ideig (gyakran egy napig is) tartó, és többször ismételt ammónium-karbonátos pakolás elég jól eltávolította, de a fixatívval együtt a festékréteg is megmozdult. A másik módszer gyorsabban vezetett

eredményre: tömény ammónium-karbonát és CMC keverékét ecseteltük a felületre, majd hosszabb várakozás után a zselészerű anyagot citromsav oldatával távolítottuk el. Ez szintén nem veszélytelen, de hatásos volt. Ami mégis rákényszerített minket erre az erős tisztításra, az a tény, hogy a fríz szélein, ahol ilyen súlyos károsodások nem történtek, a freskók igen szépre tisztultak,

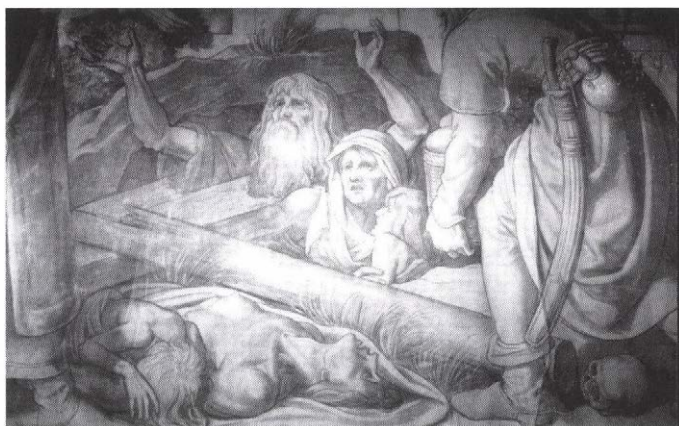
6.7. Lotz Károly: Művészetek.
Diszlépcsőház, mennyezet.
Fej tisztítás közben.
Károly Lotz: Arts.
Main staircase, ceiling.
Head during cleaning.

és ezzel sehogy se tudtuk volna összehozni az elszennyezett, besötétedett középrészt. A mennyezet Tudományok képeinek északi felén ugyancsak megfigyeltünk egy érthetetlen későbbi fixálást. Ez valami más anyaggal történhetett, mivel semmiféle vegyszerrel sem tudtuk megmozdítani, ezért békén hagytuk. Szerencsére az általa okozott elszíneződést csak az veszi észre, aki tudja, mit kell keresnie, mert az éles határt a beitatott és beitatatlan részek között retussal

“elpuhítottuk”. A freskók korábbi vakolatjavításait többé-kevésbé újra fel lehetett használni. A frízen azonban különös jelenséget vettünk észre. A kis mélységű vakolathiányokat enyves krétával töltötték ki. Az említett ammónium-karbonátos tisztítások során ezek természetesen felpuhultak és megsérültek: el kellett távolítanunk őket. Az új tömitések Breplasta glettanyaggal (Kemikál, dolomitpor PVAC diszperziós kötőanyaggal) készültek, melyről már körülbelül harminc éves kedvező tapasztalat gyűlt össze hazánkban.

A IV. Béla képen az elpusztult alsó részt újravakolták, majd a teljes felületet enyves krétával alapozták és a rekonstrukciót olajfestékkel festették. Az eredeti freskónál meglévő bekarcolt előrajzot is rekonstruálták, ami később sok segítséget jelentett számomra.

A déli fríz a teljes megtisztítás után elég elkésérítő képet mutatott, a jelenetek egy része szinte rekonstruálhatatlan volt. A Nemzeti Galéria Grafikai Osztályának szíves segítségével tanulmányozhattuk a kép eredeti kartonját, sőt, a számunkra szükséges részleteket le is fényképezhettük. Így nyílt lehetőség az elpusztult részek hiteles helyreállítására.

6.8. A IV. Béla jelenet elpusztult részének eredeti kartonja
The original cartoon of the destroyed scene of Béla the 4th

(Fixálás, “konzerválás”) A freskókat nem kezeltük, nem itattuk be semmivel. Ez alól az egyedüli kivétel a belövés által sújtott rész, ahol sok felhólyagzást, porló vakolatot kellett megszilárdítanunk, és az erőteljes kötőanyag-kilúgozódást kellett regenerálnunk. A kis hólyagokat és a festéklepergéseket Syton X 30 (Du Pont, kolloid szilikát diszperzió) és Lascaux Hydro-Grund keverékével fixáltuk. Ezután a festés a legerősebb vegyszeres tisztításoknak is ellenállt. A nagyobb hólyagokat, elválásokat paraloidos Novotex-lapokkal való leragasztás után felnyitottuk, az alul lévő porló vakolatot eltávolítottuk, majd a festést Syton X 30 és Remmers kvarcliszt keverékével visszragasztottuk (Remmers Funcosil KSE-Füllstoff B). Injektálásra is ugyanez a keverék szolgált.

A teljes roncsolt felület szilárdítása is szükségesnek bizonyult. Több próba után a Remmers Funcosil KSE 300E rugalmasított etil-szilikát és Paraloid B72 4%-os, aromás hígítós oldatának 1:1 arányú keveréke bizonyult megfelelőnek. Teljesen beszívódott, a kis hólyagokat is valamelyest megragasztotta, a színeket felélesztette, de nem tette csillogóvá a felületet. Természetesen ezt az anyagot szigorúan csak a roncsolt részekre hordtuk fel. Mivel az effajta

keverékekkel viszonylag kevés nemzetközi tapasztalat van, döntésünk némileg kockázatosnak mondható, bár az ilyen szilárdítások előnyeiről már értesültem (Brus, J. – Kotlík, P. 1996.), kedvezőtlen hatásairól azonban még nem. A módszert eredetileg kőre fejlesztették ki, de magam antik freskókon korábban is eredményesen alkalmaztam.

(Kiegészítések, retus, rekonstrukció) A retusálásnál ragaszkodtunk az akvarell alkalmazásához. Használtuk a tratteggio és a pontozó technikát, de a lazúrozást, vagy beilleszkedő retust is. A cél a festmények integritásának teljes helyreállítása volt. Külön fejezet itt is a IV. Béla kép rekonstrukciója: ezt a kollégák közös felkiáltással a cikk szerzőjére testálták.

Az első elképzelésem az volt, hogy a Dénes Jenő és Czumpf József által készített rekonstrukciót "áthangolom" a tisztított környezethez. Ez azonban a teljes tisztítás és feltárás után lehetetlennek bizonyult. A rekonstrukciót ugyanis színében egy erősen elszennyeződött eredetihez illesztették. A feltárt és megtisztított eredeti mellett szinte feketének hatott. A Than-féle tüzes színeknek nyomuk sem volt rajta. A rekonstrukció több helyen rátakart a roncsolt eredetire, és néhol eltért a kartonon látható állapottól. Egyes helyeken a tömítések javítása is szükséges volt. A meglévő enyves alapozást is beitatuk a fent ismertetett keverékkel. A kötés után a kompozíciót Paraloid B72 és pigmentek keverékével, világos zöldes grisaille festéssel aláfestettem, majd erre, még mindig Paraloiddal, feltettem a lokálszínek többségét. Amikor a jelenet nagyjából összeállt, a munkát akvarellfestéssel fejeztem be.

6.9. Than Mór: IV. Béla visszatérése, retusáltan
Mór Than: Return of Béla the 4th, restored

(A Főlépcsőház díszítőfestése) A teljes felület megtisztításakor valamennyi motívumnak előkerült akkora töredéke, ami elégséges volt a hiteles rekonstrukcióhoz. A feltárások során kiderült, hogy a festés története sokkal bonyolultabb, mint eddig gondoltuk volna. A legnagyobb rejtély, melyet ma sem értünk, a képek aranyozott kereteinek története. A legrégebbi ismert képen ugyanis egy tölgyfaleveles motívum van az aranyra lazúrozva. Ez a kép mintegy negyven évvel a festések elkészülte után született. Az aranyozás feltárásakor meg is találtuk

a tölgyfaleveles réteget, de alatta még számos korábbi réteg is húzódott, közöttük a legelső egy egyszerű, sárga festés volt, piros és zöld keresztkötésekkel. Vajon mikor készülhettek ezek?

A díszlépcsőházban kettős feladatunk volt: 1. A feltárt értékelhető, legkorábbi részeket, mint tanúfelületeket helyreállítani. 2. A feltárások eredményei alapján a szerző feladata volt a legkorábbi színezés hiteles rekonstrukciójának elméleti kialakítása, majd visszafestésének segítése, vezetése. A munka végeredménye a hazai eklektikus belsők egyik leghitelesebb bemutatása lett. Némi gondot okozott, hogy az oldalfal legelső rétege egy római hangulatot utánozó, élénk piros, fekete és sötétzöld színeket tartalmazó, egyszerű ornamentika volt. Ezeknek a színeknek a használata manapság annyira szentség-

6.10. Az elkészült főlépcsőház.
The main staircase
after reconstruction.

törésnek számít, hogy nem volt egyszerű kiharcolni a felfestésüket. Szerencsére műszeres vizsgálatokkal tudtuk bizonyítani, hogy a piros szín tiszta cinóber volt, nem indokolt tehát "finomítás" címén a látványt meghamisítani.

(A kupolacsarnok helyreállítása) A frízen megmaradt eredeti festést az 1960-as években a felújításon dolgozó díszítőfestők megőrizték, mivel felismerték annak művészi-kulturális jelentőségét. Az általuk alkalmazott konzerválási eljárás abban az időben az elképzelhető legmodernebb, legszínvonalasabb volt. A festést kenyérbéllel leradírozták, majd fólián beszárított, és acetonnal visszaoldott Plextol B 500 oldatával fixálták. Munkájuk eredményeként a festés ma is jó állapotban van. Szilikon szivaccsal tisztítható volt, de az elsötétedett csúcspénnyeket is remekül tisztította a xilolos oldószerkeverék. A kopások, hiányok kiegészítése akvarellal történt.

Az igazán nagy kérdés a kupola díszítőfestésének visszaállítása volt. A feltárások ugyanis - szemben a díszlépcsőházzal -, nem hoztak olyan eredményt, ami alapján hiteles és teljes rekonstrukció készülhetett volna: ez pedig óhatatlanul kompromisszumokra kényszerített mindenkit. A feltárás után

a Lechner-féle gipsz rozetták megtartása mellett döntött a bizottság, ugyanakkor a megtalált eredeti színek visszaállítását határozta el. Az elpusztított díszítésekből, amit csak lehetett, helyreállítottunk. A fotók alapján készült rekonstrukció ma kissé túl színesnek hathat, tapasztalataim alapján azonban még mindig inkább visszafogott. Az emberek, a közelmúltat leszámítva, soha nem féltek a tiszta, élénk színektől!

(A díszterem helyreállítása) Itt is rengeteg XIX. századi díszítőfestés maradt fenn a modern díszítőfestők által konzervált állapotban. A restaurátori tevékenység, a tisztításon és retuson túl, az átfestett háttérszín kezelése lett volna. A középtérben nem volt gond, ott megtartottuk a hatvanas években felfestett háttérszínt. Gondolkodnunk a két oldalsó frízen kellett. Itt ugyanis Lechner az eredetileg élénk vörös színt átfestette katonaruha-zöldre. Sajnos a két egymást fedő enyves festés szétválasztása nem lehetséges, így a mai állapot megtartása mellett döntöttünk. Az eredeti vörös pedig sokkal elegánsabb lett volna.

Munkánk eredményét nem mi vagyunk hivatva megítélni.² Egy rendszeres múzeumlátogató ismerősöm, mikor megtudta, hogy a Nemzet Múzeum falképein dolgozom, megkérdezte: - hol vannak ott falképek? Ha csak annyit sikerült elérnünk, hogy ezután a látogatók észreveszik, hogy a falakon freskók vannak, már elértük a célunkat.

6.11. Lotz Károly: Művészetek.
Arc, helyreállítás után.
Károly Lotz: Arts. Face after restoration.

Jegyzetek

1. A kutatásban résztvevő szakemberek (nem teljes) névsora: dr Basics Beatrix művészettörténész, ifj. Bóna István restaurátor, Dabasi András fotóművész, Gulyás Csilla Margit restaurátor, Kriston László fizikus, dr Morgós András restaurátor, Szalados Béla mérnök, Szebeni Nándor építészmérnök, díszítőfestő

2. A restaurálást a következő kollégákkal végeztük: Bucsi Ágnes, Egriné Fodor Edina, Gulyás Csilla, Lopusny Erzsébet, Maracskó Izabella, Sári Gabriella, Susánszky Ágnes, Hamvas Gábor munkatársai: Lente István, Németh Gábor

Irodalom

Ybl, E. (1981) Lotz Károly élete és művészete. Képzőművészeti Alap Kiadó, Budapest, p.44.

Ybl, E. : i.m. pp 14, 44.

Köztí Épitési Tudományos Dokumentációja, KÖZTI:tsz.3.857.85/1985/p.191.

Lechner, J. (1927) A Magyar Nemzeti Múzeum épülete. A M N M Barátainak Egyesülete, p.51.

Brus, J. – Kotlík P. (1996) Consolidation of Stone by Mixtures of Alkoxysilane and Acrylic Copolymer. In: Studies in Conservation, 41, pp 109-118.

Szerző címe / authors address:

Ifj. Bóna István egyetemi adjunktus / assistant university lecturer
Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátorképző Intézete
Hungarian University of Fine Arts, Institute for Training of Conservators
1063 Budapest, Andrassy út 69-71